

درباره

روش تحقیق تربیتی

با تمرکز بر آموزش ابتدایی

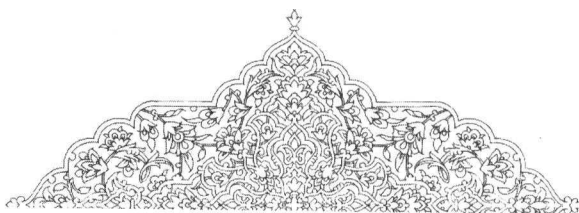
دکتر نعمت‌الله موسی‌پور

دانشگاه فرهنگیان

دکتر مریم صفرنواده

معاونت آموزشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

۱۳۹۸

سرشناسه	: موسی پور، نعمت الله، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: درباره روش تحقیق تربیتی با تمرکز بر آموزش ابتدایی / نعمت الله موسی پور و مریم صفرنواده
مشخصات نشر	: قم: بیان روشن، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۴۵۶ ص.: جدول، نمودار.
شابک	: 978-622-671708-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: آموزش ابتدایی -- تحقیق
موضوع	: Education, Elementary - - Research
شناسه افزوده	: صفرنواده، مریم، ۱۳۴۶ -
رده بندی کنگره	: LB۱۵۵۵
رده بندی دیویی	: ۳۷۲/۰۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۰۸۲۲۱۸

شناسنامه اثر

نام کتاب: درباره روش تحقیق تربیتی با تمرکز بر آموزش ابتدایی

مولفان: دکتر نعمت الله موسی پور و دکتر مریم صفرنواده

ویراستار ادبی: دکتر محبوبه اظهري

طراح و صفحه آرا: فاطمه رابط (خدمات کامپیوتری ماندگار)

ناشر: قم: انتشارات بیان روشن

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۷۱۷-۰۸-۳

چاپ: قم: هوشنگی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۸

نوبت چاپ: اول ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۷۲۰۰۰۰ ریال

شماره مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۱۴۴۰۷۸

تقدیم بہ کسانی کہ پر سش ہایشان

بی پاسخ است!

بہ ناہ آنکہ فرصت داد ما را

فهرست مطالب

موضوع	صفحه
پیشگفتار.....	۱

بخش اول: مباحث بنیادین تحقیق (چیستی پژوهش)

فصل اول: پژوهش: چیستی و فایده.....	۷
مقدمه.....	۸
۱-۱ پژوهش.....	۹
۱-۲- مقصود و اهداف پژوهش در حیات انسانی.....	۱۲
۱-۳- مفاهیم عمده در تعریف پژوهش.....	۱۵
۱-۴- ویژگی‌های فعالیت پژوهشی.....	۱۷
۱-۵- دانش و علم.....	۲۱
منابع فصل اول.....	۲۵

فصل دوم: روش‌های دستیابی به معرفت.....	۲۷
مقدمه.....	۲۸
۱-۲- عقل سلیم.....	۲۹
۲-۲- ایمان.....	۳۱

۳۴.....	۳-۲- مرجع حجیت.....
۳۸.....	۴-۲- شهود.....
۴۰.....	۵-۲- روش علمی.....
۵۲.....	منابع فصل دوم.....
۵۳.....	فصل سوم: تحولات روش علمی در چهارچوب انگاره‌های علم‌شناسی.....
۵۴.....	مقدمه.....
۵۵.....	۱-۳- بنیادهای فهم جهان.....
۵۷.....	۲-۳- بنیان‌گذاری روش علمی.....
۵۹.....	۳-۳- عقل‌گرایی و کاستی‌های آن در شناخت جهان.....
۶۱.....	۴-۳- تجربه‌گرایی؛ بنیادی پیش‌برنده برای روشی سازنده.....
۶۶.....	۵-۳- دستاوردهای هم‌افزا در فرایند کسب همکاری.....
۷۷.....	۱-۵-۳- اثبات‌گرایی.....
۷۹.....	۲-۵-۳- ابطال‌گرایی.....
۸۰.....	۳-۵-۳- نسبی‌گرایی.....
۸۶.....	منابع فصل سوم.....
۸۷.....	فصل چهارم: رویکردها و روش‌های پژوهش علمی.....
۸۸.....	مقدمه.....
۸۸.....	۱-۴- بنیادهای روش علمی.....
۹۰.....	۲-۴- رویکردهای حاکم بر پژوهش علمی.....
۹۱.....	۱-۲-۴- رویکرد کمی پژوهش.....
۹۲.....	۲-۲-۴- رویکرد کیفی پژوهش.....
۹۸.....	۳-۲-۴- رویکرد ترکیبی پژوهش.....
۹۹.....	۳-۴- ابعاد و انواع پژوهش علمی.....
۱۰۶.....	۴-۴- انواع پژوهش.....
۱۰۷.....	۵-۴- روش‌های انجام پژوهش.....
۱۱۰.....	منابع فصل چهارم.....

بخش دوم: مباحث کاربردی در انجام تحقیق (چگونگی پژوهش)

فصل پنجم: پرسش: نخستین گام پژوهش.....	۱۱۳
مقدمه.....	۱۱۴
۱-۵- چگونگی شناسایی مساله.....	۱۱۴
۲-۵- چگونگی تنظیم (صورت‌بندی) مساله پژوهش.....	۱۱۶
۳-۵- انتخاب مساله برای پژوهش.....	۱۲۲
۴-۵- بیان مساله.....	۱۲۴
۵-۵- پرسش‌ها یا فرضیه‌های پژوهش.....	۱۲۷
۶-۵- اهمیت و ضرورت پژوهش.....	۱۳۳
۷-۵- هدف‌های پژوهش.....	۱۳۵
۸-۵- تعریف مفاهیم.....	۱۳۷
۹-۵- چگونگی تدوین فصل اول گزارش پژوهش.....	۱۳۸
۱-۹-۵- مقدمه.....	۱۳۸
۲-۹-۵- بیان مسئله.....	۱۴۰
۳-۹-۵- پرسش‌ها یا فرضیه‌های تحقیق.....	۱۴۳
۴-۹-۵- ضرورت و اهمیت تحقیق.....	۱۵۲
۵-۹-۵- هدف‌های تحقیق.....	۱۵۵
۶-۹-۵- تعریف مفاهیم و واژه‌های کلیدی تحقیق.....	۱۶۰
منابع فصل پنجم.....	۱۶۸
فصل ششم: چگونگی استفاده از تجارب گذشتگان.....	۱۷۱
مقدمه.....	۱۷۲
۱-۶- ضرورت استفاده از تجربیات گذشته.....	۱۷۲
۲-۶- چگونگی دستیابی به تجارب گذشتگان.....	۱۷۳
۳-۶- چگونگی استفاده از تجارب گذشتگان.....	۱۷۶
۴-۶- چگونگی تنظیم مطالب برگرفته از تجارب گذشتگان.....	۱۷۸
۵-۶- چگونگی تدوین فصل دوم گزارش پژوهش.....	۱۸۱
منابع فصل ششم.....	۱۹۴

فصل هفتم: طراحی (چگونگی اقدام به) پژوهش	۱۹۷
مقدمه	۱۹۸
۱-۷-بازنگری نظریات	۱۹۹
۲-۷-ترکیب نظرات درباره طرح پژوهش	۲۰۸
۳-۷-اصول طراحی پژوهش یا ساخت روش تحقیق	۲۱۴
۱-۳-۷-اطلاعات یا داده‌های مورد نیاز برای پاسخگویی به مساله (مولفه‌ها یا متغیرها)	۲۱۵
۲-۳-۷-منابع اطلاع‌رسان: شناسایی و انتخاب اطلاع‌رسان‌ها	۲۱۹
۳-۳-۷-بازار دستیابی به اطلاعات یا داده‌ها	۲۲۰
۴-۳-۷-روش جمع‌آوری اطلاعات یا داده‌ها	۲۲۱
۵-۳-۷-شیوه تحلیل اطلاعات یا داده‌ها	۲۲۲
۵-۳-۷-چگونگی ارائه یافته‌ها و تولید گزارش پژوهش	۲۲۴
منابع فصل هفتم	۲۲۸
فصل هشتم: چگونگی انتخاب منابع اطلاع‌رسان	۲۲۹
مقدمه	۲۳۰
۱-۸-سرشماری و نمونه‌گیری	۲۳۰
۲-۸-جامعه پژوهش (جمعیت)	۲۳۳
۳-۸-نمونه یا نمونه آماری	۲۳۴
۴-۸-نمونه‌گیری	۲۳۴
۵-۸-رویکردهای نمونه‌گیری	۲۳۵
۱-۵-۸-رویکرد نمونه‌گیری در پژوهش کمی	۲۳۶
۱-۱-۵-۸-نمونه‌گیری‌های احتمالی	۲۳۶
۲-۱-۵-۸-روش‌های غیراحتمالی نمونه‌گیری	۲۴۰
۲-۵-۸-رویکرد نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی	۲۴۵
۶-۸-حجم نمونه	۲۵۰
منابع فصل هشتم	۲۵۳

فصل نهم: چگونگی تهیه ابزارهای گردآوری داده‌ها و اطلاعات.....	۲۵۵
مقدمه.....	۲۵۶
۹-۱- انواع ابزارهای گردآوری داده‌ها و اطلاعات.....	۲۵۷
۹-۲- پرسشنامه: پیدا کردن و ساختن آن.....	۲۵۹
۹-۳- مصاحبه: قابلیت‌ها و محدودیت‌ها.....	۲۶۷
۹-۴- مشاهده: اصول و اقتضائات بکارگیری.....	۲۷۰
منابع فصل نهم.....	۲۸۱

فصل دهم: پژوهش توصیفی.....	۲۸۳
مقدمه.....	۲۸۴
۱۰-۱- انواع پژوهش توصیفی.....	۲۸۵
۱۰-۲- مراحل پژوهش توصیفی.....	۲۸۶
۱۰-۳- مطالعات موردی.....	۲۹۱
۱۰-۴- مطالعه پیمایشی.....	۲۹۳
۱۰-۵- پژوهش توسعه‌ای (رشدی).....	۲۹۹
۱۰-۶- مطالعات همبستگی.....	۳۰۹
منابع فصل دهم.....	۳۲۱

فصل یازدهم: پژوهش‌های تاریخی و پس‌رویدادی.....	۳۲۳
مقدمه.....	۳۲۴
۱۱-۱- پرسش‌های نیازمند روش تاریخی.....	۳۲۴
۱۱-۲- نمونه‌های واقعی پژوهش.....	۳۲۶
۱۱-۲-۱- پژوهش تاریخی.....	۳۲۶
۱۱-۲-۲- پژوهش پس‌رویدادی.....	۳۲۶
۱۱-۳-۱- پژوهشگر تاریخی چه می‌کند؟.....	۳۲۹
۱۱-۳-۲- روش پژوهش تاریخی چه نمی‌تواند!.....	۳۳۰
۱۱-۳-۳- منابع گردآوری اطلاعات در پژوهش تاریخی.....	۳۳۴
۱۱-۳-۴- معیار ارزشیابی اطلاعات مربوط به گذشته.....	۳۳۶

۳۳۸	۱۱-۳-۵- مراحل انجام پژوهش تاریخی.....
۳۳۹	۱۱-۴-۱- پژوهش پس‌رویدادی چه هست؟.....
۳۴۱	۱۱-۴-۲- پرسش‌های قابل پیگیری در پژوهش پس‌رویدادی.....
۳۴۲	۱۱-۴-۳- پژوهش پس‌رویدادی چه نمی‌تواند!.....
۳۴۳	۱۱-۴-۴- ماهیت پژوهش پس‌رویدادی.....
۳۴۴	۱۱-۴-۵- مراحل و چگونگی انجام پژوهش پس‌رویدادی.....
۳۴۷	منابع فصل یازدهم.....

۳۴۹	فصل دوازدهم: تحقیق تجربی (آزمایشی).....
۳۵۰	مقدمه.....
۳۵۱	۱۲-۱- ویژگی‌های پژوهش آزمایشی.....
۳۵۱	۱۲-۲- بنیادهای پژوهش آزمایشی.....
۳۵۲	۱۲-۳- انتخاب افراد هر یک از گروه‌ها در پژوهش آزمایشی.....
۳۵۳	۱۲-۴- طرح پژوهشی در پژوهش آزمایشی.....
۳۵۴	۱۲-۵- اعتبار طرح‌های پژوهشی.....
۳۶۲	۱۲-۶- طرح‌های آزمایشی.....
۳۷۶	منابع فصل دوازدهم.....

بخش سوم: مباحث کاربردی تحقیق (چرایی پژوهش)

۳۷۹	فصل سیزدهم: پژوهش و توسعه حرفه‌ای معلمان.....
۳۸۰	مقدمه.....
۳۸۱	۱۳-۱- روایت پژوهی.....
۳۸۵	۱۳-۱-۱- بنیادهای نظری فهم روایت.....
۳۸۷	۱۳-۱-۲- چگونگی پژوهش روایتی.....
۳۹۰	۱۳-۲- کنش پژوهی.....
۳۹۲	۱۳-۲-۱- مراحل کنش پژوهی.....
۳۹۴	۱۳-۲-۲- انتشار و به اشتراک‌گذاری.....

۳۹۵.....	۱۳-۳-درس پژوهی.....
۴۰۲.....	منابع فصل سیزدهم.....
۴۰۳.....	فصل چهاردهم: گزارش پژوهش.....
۴۰۴.....	مقدمه.....
۴۰۵.....	۱-۱۴- نمادهای بی‌اخلاقی در انجام پژوهش و تنظیم گزارش.....
۴۱۲.....	۲-۱۴- ساختار گزارش کامل پژوهش.....
۴۱۷.....	۳-۱۴- ارزشیابی گزارش پژوهش.....
۴۲۴.....	۴-۱۴- مقاله پژوهشی.....
۴۲۵.....	۱-۴-۱۴- اصول نگارش مقاله.....
۴۲۶.....	۲-۴-۱۴- انواع مقاله.....
۴۲۷.....	۳-۴-۱۴- چگونگی تهیه مقاله مروری.....
۴۳۱.....	۴-۴-۱۴- چگونگی تهیه مقاله‌های میدانی.....
۴۳۵.....	۵-۴-۱۴- معیارهای ارزیابی مقاله.....
۴۴۰.....	منابع فصل چهاردهم.....

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
جدول ۴-۱: تفاوت چگونگی انجام و تعمیم یافته‌ها در انواع پژوهش.....	۱۰۵
جدول ۴-۲: انواع پژوهش بر پایه ترکیب ابعاد متمایزکننده آن.....	۱۰۷
جدول ۵-۲: کاربرد پیشنهادی برای ارزیابی مساله/ عنوان پژوهش.....	۱۲۱
جدول ۵-۳: نمونه‌ای از کاربرد نمره‌گذاری برای تصمیم‌گیری درباره مساله‌های پژوهشی.....	۱۲۴
جدول ۷-۲: موضوعات مورد نظر برای تنظیم مطالب مبحث طرح یا روش تحقیق.....	۲۰۹
جدول ۸-۳: برآورد حجم نمونه با توجه به حجم جامعه.....	۲۵۱
جدول ۹-۱: روش‌ها و ابزارهای گردآوری داده‌ها و اطلاعات.....	۲۵۸
جدول ۹-۲: اشکال پرسشگری مصاحبه‌کننده و پاسخگویی مصاحبه‌شونده در فرایند مصاحبه.....	۲۶۷
جدول ۹-۳: کاربرست ابزارهای گردآوری داده‌ها و اطلاعات در پژوهش‌های کمی و کیفی.....	۲۷۷
جدول ۱۰-۱: اشکال روش پیمایشی در پژوهش‌های تربیتی.....	۲۹۶
جدول ۱۰-۳: مزایا و مضرات طرح‌های تحقیقاتی مختلف.....	۳۰۹
جدول ۱۰-۴: انواع ضرایب همبستگی و انواع مقیاس‌های متناسب با آنها.....	۳۱۶
جدول ۱۴-۱: عناصر اصلی و اجزای فرعی آنها در یک گزارش کامل پژوهش.....	۴۱۶
جدول ۱۴-۲: فهرست راهنما برای ارزشیابی گزارش پژوهش، رساله و پایان‌نامه.....	۴۲۲
جدول ۱۴-۳: سهم تقریبی هر یک از اجزاء مقاله مروری.....	۴۳۱
جدول ۱۳-۳: برگه ارزشیابی مقاله توسط نویسنده.....	۴۳۸

فهرست شکل‌ها و نمودارها

صفحه	عنوان
۱۲.....	شکل ۱-۱: انواع مقاصد اقدام به پژوهش و پاسخگویی به پرسش‌های انسانی
۱۴.....	شکل ۲-۱: گزاره‌های مهم انواع جهان‌بینی‌های عالمان در تاریخ حیات بشر
۲۳.....	نمودار ۱-۱: تقسیمات دانش بشری
۵۶.....	شکل ۱-۳: روش‌های کسب معرفت در جهان قدیم
۵۷.....	نمودار ۲-۳: تصویر روش استقرایی - قیاسی ارسطو
۸۹.....	شکل ۱-۴: بنیادهای روش علمی
۱۱۷.....	نمودار ۱-۵: نسبت پرسش - پژوهش - گزارش
۱۲۶.....	شکل ۲-۵: فرایند تشریح و گزینش در بیان مساله پژوهش
۲۴۰.....	شکل ۱-۸: اشکالی برای معرفی برخی موارد نمونه‌گیری
۳۰۳.....	شکل ۱-۱۰: مثالی از گروههای مورد مطالعه در طرح مقطعی
۳۰۵.....	شکل ۲-۱۰: مثالی از طرح طولی در پژوهش توسعه‌ای
۳۰۷.....	شکل ۳-۱۰: مثالی از طرح‌های متوالی
۴۱۵.....	شکل ۱-۱۴: مولفه‌های اصلی گزارش تحقیق علمی

پیشگفتار

این موضوع بیان شده است که یکی از رویکردهای حاکم بر «برنامه درسی تربیت معلم»، «پژوهش‌محوری» است (معماری برنامه درسی تربیت معلم جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۵). برای تبعیت از این رویکرد، دو اقدام اساسی برای تولید برنامه‌های درسی تربیت معلم ایران تعریف شد: اول پیگیری پژوهش در تمام برنامه به طور تلفیقی و البته در ذیل مباحث مورد نظر دروس مختلف؛ و دوم ارائه دروس خاص پژوهش در رشته‌های مختلف. در اقدام دوم، برای دوره کارشناسی رشته «آموزش ابتدایی» چند درس مطرح شده است: روش تحقیق و آمار در علوم تربیتی (۳ واحد نظری و عملی)، پژوهش و توسعه حرفه‌ای ۱: روایت‌پژوهی (۱ واحد کارگاهی)، پژوهش و توسعه حرفه‌ای ۲: کنش‌پژوهی (۱ واحد کارگاهی) و پژوهش و توسعه حرفه‌ای ۳: درس‌پژوهی (۱ واحد کارگاهی). این بدان معناست که بیش از دویست ساعت از برنامه به آموزش روش تحقیق اختصاص یافته است. در میان این دروس، درس «روش تحقیق و آمار در علوم تربیتی» هم سنگ‌بنای سایر دروس است و هم دارای پوشش عمومی مباحث پژوهش. از این نظر، انتظار است این درس، به «معلمان» که «هر روزه با دهها تصمیم پیچیده آموزشی و تربیتی در سطح کلاس درس روبرو هستند»، «ابزار مهمی برای اطمینان از تصمیمات اتخاذشده» بدهد تا «معلمان بتوانند با استفاده از روش‌ها و ابزارهای علمی به مطالعه آثار آن پرداخته و تأثیر آن را بر عملکرد دانش‌آموزان مورد مطالعه قرار دهند». اعتقاد پایه طراحان این برنامه آن بوده است که «آشنایی معلمان با روش‌های تحقیق و آمار به صورت نظام‌مند کمک می‌کند تا آنان از این روش‌ها در مطالعه فرآیند یادگیری دانش‌آموزان برای کمک به یادگیری اثربخش و به مشارکت گذاشتن یافته‌ها با دیگر همکاران و توسعه توانایی‌های حرفه‌ای خود استفاده نمایند». این باور پایه با این آرزو (هدف) دنبال شده است که: «در پایان این واحد یادگیری، دانشجو قادر خواهد بود با شناخت روش‌های تحقیق، یک نمونه طرح

تحقیق برای مطالعه مسئله‌های آموزشی و تربیتی در سطح کلاس درس و مدرسه تهیه نماید». به همین علت، دو ملاک در این درس مطرح است: «مقایسه انواع پژوهش» و «طرح پژوهش» (برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی پیوسته آموزش ابتدایی، ۱۳۹۴: ۱۳۶-۱۴۰).

این منظور را می‌توان با رویکردی کاهش‌گرایانه به ارائه مجموعه‌ای از روش‌های پژوهش و مهارت‌ها برای تولید طرح پژوهش محدود کرد و در مقابل می‌توان بر بنیاد رویکردهای سازنده‌گرایانه، به نشان‌دادن بنیادهای روش علمی و نقش علم در دنیای امروز و بنیادهای تاریخی - معرفت‌شناختی روش‌های پژوهش وارد شد و آنگاه ضمن تشریح روش‌های پژوهش تربیتی، به محدودیت‌ها و مقبولیت‌های آنها پرداخت و شاگردان را با این پرسش مواجه ساخت که آنان «در دنیای کنونی چگونه به حل مساله‌های کلاس درس اقدام خواهند کرد؟» آنچه در نگارش این اثر دنبال شده است، رویکرد دوم است.

بر بنیاد رویکرد مختار این اثر، سه بخش مجزا برای کتاب لحاظ شده است: بخش اول «مباحث بنیادی: چستی پژوهش» مشتمل بر چهار فصل، بخش دوم «مباحث کاربردی: چرایی پژوهش» مشتمل بر هشت فصل و بخش سوم «مباحث کاربردی: چرایی پژوهش» مشتمل بر دو فصل. بدین ترتیب، کتاب مشتمل بر چهارده فصل است که در فصول اول تا چهارم آن، به طور بنیادی علم و دانش و قدرت روش علمی در کنار روش‌های «عقل سلیم، دین، عرفان و تبعیت از صاحب‌نظر» مورد بحث قرار گرفته است. این مباحث البته در سرفصل درس دارای جایگاه خردی هستند و محدود به یک فصل شده‌اند. در بخش دوم کتاب، به تفصیل درباره چگونگی انجام پژوهش بحث شده و علاوه بر تشریح عمیق مراحل انجام پژوهش، ضمن معرفی سه رویکرد پژوهش کمی، پژوهش کیفی و پژوهش ترکیبی، شرحی از روش‌های پژوهش توصیفی (مشتمل بر موردی، پیمایشی، توسعه‌ای و همبستگی)، تاریخی، پس‌رویدادی و تجربی ارائه شده است. در بخش سوم این کتاب، با تمرکز بر «چرایی پژوهش»، از آثار پژوهش در زندگی حرفه‌ای معلمان و سه نوع پژوهش مفید برای توسعه حرفه‌ای معلمان، سخن گفته شده و راههای به اشتراک‌گذاری یافته‌های علمی معرفی شده است.

در تدوین این اثر، یادگیرنده فعال مورد نظر است. کوشش می‌شود از نگارش «استدلالی» در مقابل نگارش «ارجاعی» استفاده گردد. این بدان معناست که ارائه شواهد و اتخاذ مواضع و دفاع از آنها، مبنای عمل خواهد بود. همچنین، تلاش شده است آمیختگی پژوهش و زندگی روزمره با تمرکز بر زندگی حرفه‌ای معلمان دوره ابتدایی آشکار شود. برای اینکار، یک مولفه مهم در متن وارد شده و آن ایجاد فرصت‌های «تامل و تلاش» است. در این بخش از کتاب، به طرح مباحثی مجزای از متن اقدام شده که با بهره‌گیری از تاریخ، فلسفه، ادبیات، عرفان و هنر شکل گرفته‌اند. این مباحث

اصولا با طرح پرسش‌هایی برای تلاش بیشتر، همراه هستند. علاوه بر این، همه فصول کتاب دارای دو مولفه دیگر است: «استمرار یادگیری» که شامل تکالیف یادگیری شخصی است و «تکمیل یادگیری»؛ که شامل معرفی منابعی برای تکمیل مباحث مطرح شده می‌باشد.

پیشنهاد ما برای تدریس این اثر در کلاس درس، استفاده از روش تدریس معکوس است. مباحث کتاب تشریح کاملی از موضوعات ارائه می‌کند. به همین علت، اگر از دانشجویان خواسته شود به مطالعه هر فصل اقدام و درباره آن در جلسات کلاسی بحث شود، احتمالا یادگیری آن، سهل‌تر؛ یادداری آن، طولانی‌تر و یادآوری آن، دقیق‌تر خواهد بود. آنچه را نیازمند تاکید می‌دانم آن است که پژوهش یک شایستگی برای عمل است؛ و این نوع شایستگی فقط با تن سپردن به عمل حاصل می‌شود. کسی می‌تواند در این راه موفق باشد که به قول مولانا (دیوان شمس، غزل ۱۸۴۴) «دل را کند قربان»

مرا در دل همی آید که من دل را کنم قربان
دل من می نیار آمد که من بیدارم
زهی میدان زهی مردان همه در مرگ خود شادان
زهی سر دل عاشق قضای سر شده او را
اگر جانباز و عیاری و گر در خون خود یاری
اگر مجنون زنجیری سر زنجیر می گیری
مرا گفت آن جگر خواره که مهمان توام امشب
کیاب است و شراب امشب حرام و کفر خواب امشب
ربایی چشم بر بسته رباب و زخمه بر دسته
کشاکش هاست در جانم کشنده کیست می دانم
به هر روزم جنون آرد دگر بازی برون آرد
چو جامم که بگرداند چو ساغر که بریزد خون
گهی صرغم بنوشاند چو چنگم درخوشاند
گر این از شمس تبریز است زهی بنده نوازی‌ها

نباید بددلی کردن بیاید کردن این فرمان
بیاید کرد ترک دل نباید خصم شد با جان
سر خود گوی باید کرد وانگه رفت در میدان
خنک این سر خنک آن سر که دارد این چنین جولان
بس گردن چه می خاری چه می ترسی چو ترسایان
وگر از شیر زادستی چپی چون گربه در انبان
جگر در سیخ کش ای دل کبابی کن پی مهمان
که امشب همچو چتر آمد نهان در چتر شب سلطان
کمانچه رانده آهسته مرا از خواب او افغان
دمی خواهم بیاسایم ولیکن نیستم امکان
که من بازچه اویم ز بازی‌های او حیران
چو خمرم که بجوشاند چو مستم که کند ویران
به شامم می پیوشاند به صبحم می کند یقظان
وگر از دور گردون است زهی دور و زهی دوران

نعمت‌الله موسی‌پور

۲۶ دی ماه ۱۳۹۸